

Йордан Йовков

Стари хора

Защо в такъв хубаво време – мислеше си дядо Васил, седнал на вратата на кръчмата си, – когато човек, слава богу, е добре и е здрав, и му е леко, отведнаж, без да има защо, ще се свие сърцето му и ще му стане мъчно? Нагоре из баира една над друга се радуха къщите на селото. В градините още нямаше зеленина, но земята беше изпърхнала и топла, овошките цъфнали – бели от горе до долу. Приятна топлина се разливаше из въздуха. Една пчела забръмча пред вратата, но се повърна, светна на слънце и се изгуби. Лястовички хвърчаха ниско над вадата и изведнъж като стрели литваха нагоре. По края на селото, из овчарските кошари, блееха агнета.

Погледът на дядо Василя се връща по-наблизо и се спира в двора на Митя Арнаутина, току срещу кръчмата. Там между другите овошки имаше и един нар. И той беше цъфнал. Чудно дърво е нарът – каза си дядо Васил. Дърво като всяко дърво, а цъфти като цвете. Като че са навързали по него червени панделки, също такива копринени червени панделки, каквито той продаваше на селските момичета. Или сякаш някой е взел френче и го е набол тук-таме сред листата. Червени цветове, светнали на слънцето като кръв, като рана. Дядо Васил усеща, че сърцето му пак се свива. Още малко и той ще разбере защо му става мъчно, но той на иска да разваля спокойствието си, не иска да чопли стари рани. Погледът му отново се отместя към къщите насреща, минава на цъфналите овошки, слиза към зелените върби по дола и най-после се спира отново в двора на Митя Арнаутина. Греят на слънце червените като кръв цветове на нара. Оная черна, лоша мисъл пак се присламчва в ума на дядо Василя, той иска да я отпъди, тя пак иде – също като натрапничава муха, която колкото повече я пъдиш, толкова повече иска да кацне на носа ти.

Дядо Васил разкършва ръце, прозява се високо. Исква да се залиса, иска да мисли за друго. Снема калпака си и го слага на коленете си – въз челото му падат посивели сплъстени коси, към темето му се вижда голяма колкото яйце буца. Той туря калпака си, става, отива до тезгяха, като че има работа, връща се и пак сяда до вратата. Повече не гледа към селото насреща, а се заглежда в земята.

Единственият човек, който беше прекрачил прага на кръчмата му тази сутрин, беше Давид Късето. Но дядо Васил го имаше за лукав човек и присмехулник, не го обичаше и след като беше турил кафето отпреди му, забрави сякаш за него. А Давид не снемаше хитрите си засмени очи от дядо Василя, гледаше го какво прави, виждаше, че е неспокоен, и си мислеше: „Дали не го е заяла пак крастата му? Дали не е дошел часът му?“

Давид искаше да каже дали не беше дошло времето на дяда Василия да се напие. Защото тоя инак добър и кротък човек веднъж или дважд в месеца се напиваше по един особен начин. Не викаше, не лудуваше, не казваше лоша дума никому. Но в последната степен на пиянството си той изгубваше способността да говори, не разбираше какво му приказват, не познаваше хората. Една щастлива усмивка се явяваше на лицето му отведнаж, както се случеше – гологлав, по ръкави, излизаше от кръчмата, без да иска да знае какво ще стане с нея, и тръгваше да ходи из полето. Най-често той отиваше към чифлика на Манолаки, чифлика край границата, както му казваха. Отиваше дотам, връщаше се и пак отиваше. Вървеше не из пътя, а пряко през поляните, по слънцето, усмихнат, залисан в себе си, и нещо непрекъснато бръмчеше около него като бръмбар – дядо Васил си пееше нещо.

От много години насам той живееше сам с жена си, баба Въла. Един син му бяха убили във войната, една дъщеря му се беше поминала като млада булка. Остана му един син, за когото казваше, че бил началник на банка в един далечен град. И кой знай защо тоя му син не идваше да го споходи. В къщи баба Въла показваше на гостите фотографиите, които синът изпращаше – най-напред като годеник с годеницата си, после като младоженец с млада булка, пребулена с бяло було и с голяма китка цвете в ръце. Фотографиите от година на година се увеличаваха, явиха се на тях едно, две и три деца, а синът все не си дохождаше. Тогаз баба Въла, която досега беше приказвала само за живия си син, за да задуши скръбта си за умрелите, намразваше като смъртен враг снаха си, тази безсърдечна чужда жена, която беше отнела сина ѝ, както смъртта беше отнела другите ѝ деца. По цели дни тя вече не излизаше от къщи, ставаше като болна, не ядеше, не спеше. И нямаше вече сълзи да плаче, само седеше, поклащаше глава и гледаше в една точка, като че виждаше нещо. Виждаше сина си Радушя, когото убиха в чужда земя, и Яна, която като че от други свят гледаше към нея и ѝ се усмихваше, хубава и румена, каквато беше като млада булка.

Ето какво, бързо като светкавица, беше минало през ума на дядо Василия, когато гледаше червените като кръв цветове на нара. Защото, колкото и да се мъчи, той не можа да отпъди тази мисъл. Отсега нататък той взе да мисли за баба Въла, която беше излязла от къщи и още не беше се върнала. Отиваше често до задната врата на кръчмата, отваряше я и поглеждаше към къщи. Докато държеше вратата отворена, чуваше се да квичи на двора една свиня. Дядо Васил сядаше пак на столчето си до вратата, но по всичко изглеждаше, че е много неспокоен.

– Какво има, дядо Василе? Какво се ядосваш? – попита го Давид.

– Бабата я няма. Свинята квичи, няма кой да я нахрани. Жените като идат нейде, забравят се. Не мислят да се връщат.

Давид си плати и като все оглеждаше стареца с лукавите си очи, излезе и си отиде. Дядо Васил остана сам. Неговата кръчма малко работеше. Селяните се трупаха повече при Филипа, там се приказваше за политика, там се редяха селските работи, там свиреха гайди, там понякога се биеха. При дядо Василя дохождаха само някои по-стари селяни. Той беше стар и тежко прислужваше. Смееха му се, че ако направи едно кафе, все ще изпусне в него някой въглен, а виното му, докато го продадеше, се вкисваше. Той продаваше и манифактура, и актарски стоки, но и тази му търговия не вървеше дип добре.

По едно време дядо Васил не чуваше вече свинята да квичи, в къщи нещо се обори. Той разбра, че баба Въла си е дошла, завъртя ключа на кръчмата, както често правеше, и си отиде. Като влезе в собата, към него се обърна със сбръчкано лице и замислени очи баба Въла. В ръката си държеше вошеница – току-що беше запалила кандилото.

– Да забравя, че днес било празник – рече тя. – И с всичкия си ум отидохме да копаем.

– Какво да копайте?

– Камичката, до бостаните. Нали рекохме да сеем боб там. Бях казала на Петровица и на Гунчовата Неда да дойдат да ми помогнат. Една леха място е.

– Е?

– Дошли тази сутрин. Да идем, казват, бабо Въло, да прекопаем нивата. Да идем. Хич не ми дойде на ум, че било празник. И знаеш ли какво стана?

Баба Въла угаси вошеницата. Изглеждаше смутена и уплашена.

– Какво стана? – попита дядо Васил.

– Отидохме на нивата и взехме да копаем. Тогаз чак се сетих, че е празник. Да си вървим, рекох, грехота е. пък Петровица, тя нали много знае: няма нищо, кай, бабо Въло, кой ти гледа сега празник. И взе да разправя, че не знам в кое село, в нивите, излязъл един стар човек. Повикал едно момче и му казал да му донесе хляб. Момчето донесло хляб и старецът, като го разчупил, вътре в хляба се показало кръв. Старецът рекъл: тази година ще има голрям берекет, ама ще има и война. И се изгубил.

– Бабини деветини – каза дядо Васил.

– Их ти пък! Ти все не вярваш. Чакай да видиш какво стана!

– Какво стана?

– Аз пък казах: да си вървим, грехота е. А Петровица – не, стой. Аз съм останала без ръце, ама копаем. Извенаж като се обърнахме – един стар човек с голяма бяла брада, такъв един... като че е слязъл от някоя икона. Гледа ни, гледа, поклати глава и рече:

– Не е хубаво, дето работите в празник. Не е хубаво...

– Е... Ами вий?

– Неда и Петровица грабнаха мотиките – и към село. И аз подире им, откъсаха ми се краката. Като додохме до село и се обърнахме – човека го няма.

– Бабини деветини – повтори дядо Васил.

Баба Въла не каза нищо. Тя беше седнала на одъра, скръстила беше ръце и гледаше пред себе си. След малко с глух, отпаднал глас тя каза:

– Одеве, като си мислех, доде ми на ум, че една година на същата тази нива бях завела Радуша. На шест годинки беше, убодеше се на един трън, та го боля кракът цяло лято.

Кандилото пред иконата зацвъртя. Баба Въла помълча малко и каза:

– Нощес пък съм сънувала Янка. Иде си от училище, мъничка, зачервена, и плаче. Мамо – вика, – счупих си плочата...

Дядо Васил погледна през прозореца, па се разсърди:

– Ех, бабо... Ех... И Радуш, и Яна, когато ги прибира господ, бяха големи, а ти все като деца ги споменуваш. Остави сега. Което е станало, не се връща. Я стани. Стани приготви нещо за ядене, че обед приближава. Хайде!

Той излезе, без да се обърне и без да я погледне. Дойде в кръчмата, седна пак до вратата, но не стоя много и се върна пак в къщи. Намери баба Въла по-объркана и по-уплашена.

– Знаеш ли, че онзи човек дохожда? – каза тя. – Поиска ми нещо и аз му дадо новата ти антерия, вълнената...

Дядо Васил я гледаше и мълчеше. Виждаше я как трепери, как очите ѝ, овлажнели, горят. Искеше да ѝ каже, че се лъже, че само едно време господ е слизал на земята и е ходил между хората, а не сега. Сега господ няма. Тоя човек, дето е дохождал и дето са го спрели на нивата, е бил някой просяк. Или някой шарлатанин. Някой влашки циганин ще е бил – помисли си той, като си спомни, че цигани катунари бяха минали през село. Всичко това дядо Васил си го помисли, но не каза нищо. И като видя, че баба Въла е разбъркала сандъка и е наизвадила неща, които тя вадеше само за да плаче над тях, той пак ѝ се скара.

– Хайде стига. Прибери сандъка. Ти като почнеш, няма свършване.

Хайде! Нали ти казах? Направи нещо за ядене, обяд дойде.

И да покаже, че е сърдит, той си излезе. Като минаваше покрай прозореца, той чу нещо и се спря: баба Въла плачеше. Плачеше високо, като че пееше.

Дядо Васил дойде до вратата на кръчмата и пак се послуша. Не се чуваше нищо. Но той като че видя пред себе си лицето и очите на баба Въла, нещо се подигна в гърдите му, той стисна очи и цял се разтърси, като че се разтрепера. Миг-два само – толкоз беше неговият плач. Когато отвори очи – те бяха насълзени и клепачите му зачервени. Влезе в кръчмата, дойде на тезгяха, нали си една ракия, след туй – още една. И седна пак на столчето си до вратата. Градините с цъфналите овошки бяха пак пред него, но той не ги гледаше. И не се питаше вече на какво приличат червените цветове на нара. Всичко, което беше във него, го виждаше. Ставаше често, наливаше си ракия и пиеше.

Малко по малко той се оживи, развесели се. Лицето му се проясни, светна, но очите му си оставаха насълзени. Едно време той обичаше да ходи на черква, знаеше черковния ред, черковните песни. И сега, като стоеше зад тезгяха или ходеше из кръчмата, той пееше:

– Ангел вопияше багодатней... Чистая дево, радуйся... И паки реку радуйся... Твой син воскрес, тридневен от гроба...

Мислеше си нещо, но без ред, без връзка. Спомняше си за Радушa, за Яна, за живия си син. Но най-често като че виждаше пред себе си баба Въла, виждаше измъченото ѝ приbledняло лице на светица, на мъченица. Тогаз той издигаше гласа си и пееше:

– Чистая дево, радуйся!... И пак и реку радуйся! Твой син воскрес, тридневен от гроба...

Неговото пиянство минаваше през едни и същи степени. След веселието у него настъпи някакво вцепеняване, някаква забрава. Лицето му доби блажено и щастливо изражение, очите му, все тъй влажни и насълзени, не виждаха никого, не познаваха никого. И пак си пееше, но само той си мислеше, че пее – мънкаше нещо, без думи, неразбрано – като че около него бръмчеше бръмбар...

По обяд, по най-силното слънце, той излезе от кръчмата. Гологлав, с голямата буца на темето си, с бяла, небръсната скоро брада, с черни вежди като на ерменец. Ризата на кръста му беше изхвъркнала и се наддула, както винаги, беше по ръкави. Излезе и пое пътя към къра. Баба Въла го видя на вратата на кръчмата, когато беше вече далеч. Тя не го повика – нямаше и да се върне, – а седна зад тезгяха наместо него, скръсти ръце и се замисли.

А дядо Васил излизаше вече от село. Там той срещна Давид Кьосето, но не го погледна и не го позна. Вървеше си усмихнат, блажен и като че някаква тетива бръмчеше около него – пееше си пак „Ангел вопияше“...

КРАЙ

Източник: Словото

Набиране: екип на abc дизайн, Иван Иванов, Essme или Елина Мирчева

Публикация

Йордан Йовков, „Събрани съчинения в шест тома“, Том трети; „Български писател“,
С. 1977. Под общата редакцията на Симеон Султанов.

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/7854>]